

**Redactor șef Teodora Stanciu,
Radio Trinitas, București**

ETICA EDUCAȚIEI

Résumé: Ce texte porte sur l'idée de l'éthique de l'éducation, à partir de l'assimilation des connaissances à l'école pour être tout d'abord un homme instruit. Ensuite l'éthique de l'éducation suppose beaucoup de sagesse de la part des «magistri», l'attachement pour la communauté, la culture et la civilisation au milieu desquelles on est né et formé. Le droit de mémoire est le noyau de cette éthique de l'éducation. La mémoire engendre la liberté de l'individu. L'éthique de l'éducation est, en même temps, un plaidoyer pour la langue natale et pour la création dans cette riche et belle langue. En somme, elle veut dire l'amour pour sa propre patrie, concrétisé par la contribution au bien publique.

Mots clefs: éthique, éducation, sagesse, mémoire, liberté, instruction, responsabilité, forma mentis, patrie.

Cele câteva gânduri exprimate liber, inserate în dezbateră a temei propuse la acest colocviu, nu pot aspira la structura unei conferințe în toată regula. Poate și pentru faptul că „Etica educației” este ea însăși o temă de reflecție mereu actuală și, deci, perenă.

Credem însă că, atunci când încercăm să punem în discuție educația, o primă vocabulă pe care ar trebui să o resemnificăm, dar nu neapărat să o desolemnizăm, este **înțelepciunea**. Printre sensurile sau dimensiunile ei, **dreapta măsură, buna orientare și bunul simț** nu pot lipsi niciodată. Înțelepciunea, în vremurile noastre, nu are, așa-dar, nevoie de glosări foarte multe pe marginea conceptului, nu necesită vreo hermeneutică labirintică. Mai curând este bine să fie pusă în practică. Aceasta era, credem, una dintre ideile din cuvântul Înalt Prea Sfinției Sale Casian, Episcopul Dunării de Jos, idee dezvoltată într-o viziune foarte realistă și cu o capacitate remarcabilă de înțelegere a *Zeitgeist*-ului, a spiritului timpului nostru, timp în care o dovadă de în-

țelepciune este aceea de a-i înțelege pe tineri, al căror suflet este bun, chiar dacă ei au derapaje de comportament.

Noi am spune chiar că, pentru tinerii aceștia, ne-ar trebui nouă, maturilor, credința și puterea să le spunem că acolo, în sufletul lor bun, e de descoperit **magistrul lăuntric**, care este **Iisus Hristos** și despre care Fericitul Augustin vorbește în *De Magistro*. Descoperindu-L pe Învățătorul lăuntric, tinerii nu vor greși calea.

Întorcându-ne la sintagma „etica educației”, ne-am bucurat enorm de o lecție foarte bună pe care ne-a oferit-o domnul profesor Nicolae-Șerban Tanașoca, prin conferința domniei sale, în care, printre altele, a accentuat faptul că nu putem întrebuița conceptele oricum. Mai ales dacă vin din tradiție, **conceptele trebuie respectate**. Dacă noi le aducem extensii aleatorii, nu facem decât să le deformăm. Și atunci istoria culturii nu mai poate fi ordonată, iar generațiile tinere primesc o imagine tulbure a epocilor anterioare existenței lor. **Umanismul** despre care ne-a vorbit domnul profesor Tanașoca trebuie înțeles în primul rând în contextul vremii în care el s-a alcătuit și s-a dezvoltat (secolele XIV-XVII). Dar filonul umanist n-ar trebui să dispară niciodată din istoria culturii și spiritualității umane. Despre **soarta umanoarelor** s-ar impune să vorbim mai mult astăzi. Este și ea o temă posibil de inclus în etica educației.

În strânsă legătură cu umanoarele, aș vrea să aduc în discuție un concept chiar din vremea noastră, foarte cuprinzător, întrebuițat câteodată la tot pasul, dar neconcretizat, și anume **memorie**. Etica educației se sprijină pe înțelepciune și memorie, deopotrivă. Și aș așeza memoria într-o sintagmă aproape imperativ formulată, și anume **dreptul la memorie**. Cred că ar trebui stipulat acest drept în Constituțiile românilor, fie din stânga, fie din dreapta Prutului. Fără memorie, nu putem să ne aflăm rostul în vremea în care trăim, nu putem să avem un comportament așezat, o gândire așezată. Adică nu avem cum să fim o țară „tocmită”.

Ce înseamnă dreptul la memorie? Pentru etica educației, dreptul la memorie este nucleul ei. Școala este instituția în spațiul căreia s-ar asigura dreptul la cunoaștere, a ști ce s-a întâmplat în istoria mai îndepărtată sau mai recentă. Dreptul de a învăța **istoria națională**, istoria europeană, spiritualitatea poporului sau comunității în care ne-am

născut. În mod contrar, fără memorie, generațiile nu pot comunica între ele. Nu au același cod. Și plasându-ne chiar în prezentul nostru, constatarea este a unei periculoase fracturi între generații. Tinerii de astăzi înțeleg mai puțin ce înseamnă continuitate într-o cultură, tocmai pentru că în școală nu asimilează, din pricina felului în care este alcătuită curricula școlară, cunoștințe de istorie națională, de cultură, de spiritualitate, de tradiție, pentru a-și înțelege propria existență. Nu află nimic sau aproape nimic **despre eroi și martiri** din trecutul recent al României. Aici se deschide o problemă foarte dureroasă, pe care, de cele mai multe ori, o eludăm. Poate vom găsi mai multe prilejuri, mai multă forță spre a o face cunoscută în „agora” noastră românească și în școli și universități.

Vorbim adesea, atunci când ne referim la educație, despre principiile moralei creștine. Credeți că, la sate, vorbea cineva despre „principii morale”? Categorie, nu! Dar oamenii le știau și le aplicau prin **legea nescrisă** după care se conduceau. Aveau **buna cuviință**, care le îngloba pe toate. Sau, cum teoretiza Noica, în „Rostirea filosofică românească”, știau de ce „se cade și nu se cade”, cuplu care funcționa ca o normă etică în lumea tradițională românească, fără să fie sentențioasă. Era ca o „dojană”, spune Noica, făcută „cu blândețe”, având, însă, în spatele ei „o lege neștiut presimțită”, o **blajină intransigentă**, dar cu tăria imperativului kantian, adică a **datoriei morale față de ceilalți**. Astăzi, ce se cade și ce nu se cade, din păcate, se confundă. Nu mai știm ce se cade și ce nu se cade. Și chiar cei ajunși la vârsta senescenței, deși le-au învățat la vremea lor, nu le mai aplică, făcând concesii celor care nu le disting, celor mici sau adolescenților (vârsta cea mai labilă) sau tinerilor. De ce? Probabil pentru că ei cred că dacă dăm libertate totală tinerilor, le devenim simpatici. Nu credem că aceasta este orientarea. Tinerii au și ei nevoie de un far. Și nu doar tinerii. În toate generațiile, marea majoritate a oamenilor au nevoie de un far care luminează mult și departe, după ce s-a hrănit cu învățătură și învățăminte. Și, sigur, înmulțind și talantul, harul și darul de la Dumnezeu de a îndruma și a sugera sensul existenței pentru semenii.

Dreptul la memorie ne dă și dreptul la **libertate**. Dar nu libertatea absolută. Pe aceasta nu a avut-o decât Iisus Hristos. Noi avem, înlăuntrul nostru, cum spun unii psihologi sau gânditori (Gabriel Liiceanu),

un **fond intim străin**. Este al nostru, dar străin, pentru că locul și părinții nu ni i-am ales noi. Așadar libertatea noastră este limitată, dacă o raportăm la libertatea absolută a Mântuitorului.

Dar ce facem astăzi cu libertatea pe care o avem?

Aș vrea să vă relatez despre un context în care m-am aflat cu câțva timp în urmă. La cel mai mare târg de carte din Europa, Frankfurter Buchmesse, expozanții erau, firește, interesați să-și facă publicitate cărților lor editate pe suport electronic sau pe suport tradițional. Fac o paranteză și vă mărturisesc convingerea mea că acest suport tradițional, de hârtie, al cărții nu va dispărea. Importantă este, însă, lectura. Fie pe e-book, fie întorcând paginile cărții pe hârtie.

Ei bine, am fost foarte atentă și la comportamentul tinerilor în spațiul generos al acestui târg. Desigur, unii dintre ei veneau acolo preocupați fiind de cărțile de care aveau nevoie. Dar am observat și foarte mulți tineri germani, care, de vreo câțiva ani, vin la târg costumați în personajele din cea mai bine vândută carte a timpului, Harry Potter. Costumele acestea le consumă foarte mult timp și foarte mulți bani. Unele dintre ele erau de-a dreptul spăimoase, dublate de un machiaj care dădea feței o paloare inimaginabilă. Senzația era că tinerii care le purtau nu-și găseau identitatea și voiau, cumva, să atragă atenția asupra lor. Unii, deși costumați în prinți și prințese, mergeau desculți și în cadrul târgului, dar și pe stradă, prin ploaie și frig. Până la urmă, fenomenul ar fi fost interesant. Tot vorbeam despre sufletul bun al tinerilor. Și poate că mi-ar fi plăcut defilarea pe culoarele târgului a acestor tineri, dacă ei s-ar fi oprit și la standurile de carte. Dar eu nu i-am văzut deschizând vreun volum sau poposind măcar în fața vreunui stand. Să fi fost curioși, măcar, ce CD-uri, ce e-book-uri erau acolo, în era aceasta care este a lor, cea a tehnologiei electronice! Sigur că lucrul m-a întristat foarte tare. Dar tot trebuie să nădăjduim că, privind cu înțelepciune la ceea ce se întâmplă, vom înțelege cum să-i îndrumăm pe cei tineri să se descopere pe ei înșiși. Evident, calea culturii și spiritualității este de urmat.

Încerc acum să contrabalansez ceea ce v-am povestit mai înainte. Am venit aici, la Galați, de la Chișinău. Mi-a făcut o bucurie enormă să merg la Chișinău, și, acolo, împreună cu pictorul și galeristul Tudor Zbârnea și cu criticul de artă Doina Mândru, să particip la vernisajul

unei expoziții semnate de pictorul timișorean Dacian Andoni. Două delegații din teritoriile locuite de români se întâlneau într-o expoziție de artă: Timișoara și Chișinăul. Pictorul Dacian Andoni se întoarce la teme primordiale. Cele mai multe dintre tablourile sale au în centru cărămida de chirpici, din care se construia altădată casa, spațiul securizant al omului, cum numesc antropologii casa. Cărămizile acestea de chirpici sunt foarte însuflețite, spunea domnul Dan Hăulică, cel care l-a descoperit pe Dacian Andoni. Unii dintre chirpici par niște capete de copil, cu firușoare de păr, de fapt paiele din amestec. Pictorul are atașament pentru ceea ce numim *tellus*, pământ, *humus*, nu *terra*, care este termenul generic pentru toate temele pământului. S-a gândit la acel pământ pe care-l frământăm și pe care îl amestecăm cu vegetalul. Iată, două regnuri se îmbinau acolo, dar ele făceau apel și la celelalte elemente fundamentale: aer și foc.

De ce am insistat asupra acestei teme din lucrările lui Dacian Andoni? Pentru că, și îl amintesc din nou pe regretatul Dan Hăulică citându-l pe Saint-Exupéry, „piatra nu poate visa să fie altceva decât piatră, dar poate să se assembleze, să devină templu“. Desigur, cuvântul „templu“ este folosit în sensul generic al său, sugerând construcția sacră.

Iată că aducând în discuție expoziția lui Dacian Andoni, mă regăsesc pe teritoriul meu și al nostru. Ce vreau să spun prin asta? Că educația și etica educației astăzi implică **atașamentul pentru un loc, pentru civilizația lui ancestrală, pentru oamenii pe care i-ai cunoscut și în mijlocul cărora te-ai format.**

Ne întrebăm dacă acest atașament se mai păstrează astăzi. Foarte mulți tineri părăsesc țara. Sunt peste cinci milioane de români în afara țării. Energia tânără, inteligența noastră se revarsă dincolo de frontierele geografice și culturale ale României. Din păcate. I-am întrebat, cu anumite prilejuri, pe câțiva dintre tinerii plecați, dacă mai poartă cu ei ceea ce au asimilat, dacă păstrează acea *forma mentis* conturată aici. Dictonul latin *Omnia mea mecum porto* (*Toate ale mele le port cu mine*) pare să nu mai fie valabil. Sunt, prin urmare, dezamăgită să vă spun că mulți dintre ei nu mai poartă înlăuntru sentimentul apartenenței românești. Unii mai au nostalgia locului pe care l-au părăsit, dar nu mai vor să se întoarcă acasă.

E foarte important ca în etica educației pe care o mai facem celor rămași aici sau care se vor naște să avem în vedere și această dimensiune a **dragostei de țară**. Sunt cuvinte pe care le-am demonetizat, dar pe care trebuie să le **resemnificăm**. Dacă nu ne întoarcem la ele, dacă nu încercăm să le facem ale noastre, nu vom putea opri exodul de români tineri, printre ei mari speranțe intelectuale formatoare pentru generațiile care vor urma. Ne bucurăm mult când studenți sau absolvenți ai facultăților noastre pleacă la studii sau cu burse în străinătate. Dar tot atât de mult ne-am bucura dacă ei s-ar întoarce acasă.

Aș vrea să spun, în încheiere, că dacă avem **responsabilitate** – și aceasta este dimensiunea esențială pentru cei care sunt educatori – dacă avem această responsabilitate, internalizată și nu teoretizată, atunci să transmitem tinerilor ce înseamnă limba română, de pildă, cât de frumoasă este limba română! Cât de bogată este limba literară pe care a creat-o Eminescu, poetul eponim al nostru, pentru care „*A turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă*” era axa limbajului său poetic. Pornind de la limba română și de la limba literaturii, să trecem tinerilor **cunoaștere**, iarăși ținând cont de spiritul timpului în care trăiesc ei. Adică fără teoretizări seci, plate, care mai mult îi îndepărtează decât îi apropie de cunoaștere. Eugen Lovinescu spunea că nu îi plac teoreticienii, pentru că sunt „ca niște viermi de mătase, dar care nu fac mătase”. Pe de altă parte, credem că e de lucru pentru reînvierea comportamentului civilizat al nostru, al tuturor. Și aceasta, tot în ideea de **continuitate** a ceea ce se cade sau a ceea ce nu se cade. Dacă vreți *pater et filius* trebuie înțeles și ca idee de continuitate: de la tată către fiu, de la magistrul către discipol, de la comunitatea în care ne aflăm către individ ș.a.m.d. Dacă nu vom avea această continuitate, ne pierdem. Și ne va fi greu să ne recuperăm.

Închei, reamintind deviza Bibliotecii de la Hurezi, bibliotecă pe care Stolnicul Cantacuzino, unchiul domnitorului Constantin Brâncoveanu, era foarte atent să o îmbogățească, inclusiv cu operele lui Platon sau Aristotel. Fiii Brâncoveanului învățau că dintre toate conceptele fundamentale, poziția solară o are **Binele**, Binele pentru o comunitate întregă. Mă întreb acum dacă acele splendide cuvinte de pe frontispiciul Bibliotecii – „*Bibliotecă de hrană dorită sufletului, această casă a cărților îmbie la înțeleaptă îmbelșugare*” – mai rezonază în sufletul

contemporanilor noștri. **Omul instruit**, bine hrănit sufletește și intelectualicește, **prin carte** va avea înțeleaptă îmbelșugare. Schimbând statutul ultimelor două părți de vorbire din fraza anterioară, să ne ajute Dumnezeu să readucem în viața noastră de astăzi **înțelepciunea îmbelșugată!**